

M.M. Issakhanova, A.A. Mustafayeva, B.M. Aitbayeva

El Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Almatı, Kazakistan
(E-mail: imeyrim@mail.ru, rummana@mail.ru, beibarys@mail.ru)

Kazakça ve Türkçede Karşılgusalılık

Özet. Karşılgusalılık felsefe, mantık, psikoloji, tarih, çocuk gelişimi ve dilbilim gibi disiplinler arası alanlarda kullanılmaktadır. Karşılgusalılık dil felsefesinin ampirik araştırmalarının içine girmektedir. Dilbilimde karşılgusalılık gerçekleşmesi imkânsız olan koşul tümceleridir. Giderek, felsefede imkansız, karşılgusal dünyalar ele alınmakta ve onlarla düşünce deneyleri yapılmaktadır. Olası dünyaların teorisini gerçek, somut ama imkansız dünyalara genişletmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Koşullu karşılgusalılık ifadelerine, gerçeklerle çelişen, bilerek bilmediğiniz şeyleri söyleyen ve sözel ruh hali içinde duran cümlelerle kullanılan ifadelerdir: «Eğer şimdi yaz olsaydı, o zaman sıcak ülkede yaşırdım» (bu ay yaz ayı değil ve sıcak ülkede yaşamıyorum). Bu tür sözler hem günlük yaşamda hem de bilimde (örneğin düşünce deneylerinde) ve kurguda yaygın olarak kullanılmaktadır. Son yıllarda, tarihçilerin ve dilbilimcilerin eserlerinde «Eğer olsaydı ... o zaman ...» yapıları özellikle yaygınlaşmıştır. «Alternatif tarih», «deneysel tarih», «sanal tarih», «başarısız tarih» vb. konularla ilgili çok sayıda çalışma ortaya konulmuştur. Bu çalışmada Kazakça ve Türkçedeki karşılgusalılık bulunan tümcelerinin işlevleri ve sözdizimleri yapıları ele alınacaktır. Veri olarak Kazakçadaki İlyas Esenberlin tarafından yazılan “Köşpendiler II Jantalas” romanı ve onun Türkçe Abdulvahap Kara, İsmail Doğan, Murat Aydın tarafından aktarılan “Göçebeler – II Can Çekişme” adlı roman taranacak ve karşılgusal ifadeler bulunacaktır. Yöntem olarak Üzümlü’nün (2020; 123) Lyons (1977), Declerck (2011) ve Kumakiri’nin (2013) çalışmalarından yararlanarak yaptığı tasnif kullanılacaktır. Örneğin Kazakçada geçmiş zamanın hikâye çekimi edi ile, Türkçede eğer, keşke vs çekimlenen ana tümce karşılgusalılık bir okumaya sahiptir. Çalışmada karşılgusal Karşılgusal Dilekler, Karşılgusal Koşul Tümceleri, Diğer Karşılgusalılık Bildirimleri koşul tümceleri ile ilgili tanım ve sınıflandırmalarına yer verilmiş, Kazak Türkçesindeki koşul tümcelerini meydana getiren işaretleyiciler örneklerle gösterilmiş, koşul bildiren işaretleyicilerin kullanımları ve bu kullanımların ortaya çıkardığı anlamlar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: karşılgusalılık, yan tümce, ana tümce, addan ad türetimler, Kazakça, Türkçe.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2023-145-4-168-178>

Received: 22.03.2022 /Accepted: 15.11.2023

Giriş

Karşılgusalılık felsefe, mantık, psikoloji, tarih, çocuk gelişimi ve dilbilim gibi disiplinler arası alanlarda sık çalışılan bir konudur. Karşılgusal ifadeler yirminci yüzyılın ortalarında ampirik gerekçelendirilme için pozitivist programın bir bilimsel parçası olarak geniş çapta tartışılmaya başlamıştır. “Karşılgusal terimi, olasılığın mantıksal statüsünün ve olasılıkçı muhakemenin yakından incelendiği felsefi yazılardan türemiştir” [10 s. 31].

Karşılgusal ifadelerde bir gerçek anlamda kullanılan ögenin paralelinde gerçek olmayan öge mutlaka yer alır [13, s. 124; 5, s. 578], aynı zamanda “uzun ve etraflı tartışmaların malzemesi olan bu karşılgusal sorular, bir vakada belli bir koşulun (X) belli bir sonuca (Y) neden olup olmadığını sorgular” [12, s. 336]. Karşılgusalılık bilgi kipliğinde gerçekleşemeyen olası bir durum işaretlemesinde kullanılır [13, s. 123].

Karşıolgusal bir yapı ile tetiklenen önvarsayımda, önvarsayılan şey yalnızca doğru olmamakla kalmaz, aynı zamanda gerçeğe ters ve doğru olanın tam tersidir. Fakat karşıolgusalılık sadece gerçekleşmemiş olaylar için değil, eş zamanlı olarak mevcut gerçekliği değiştirmiş olaylar için de olabilir. Karşıolgusalılık gelecekteki varsayımsal bir durum hakkında düşünmek arasındaki fark, geçmiş durumla ilgili hayal edilen şeyin yanlış olduğunun bilinmesidir. Karşıolgusalılıkta bir öncül ve mantık yürütme bulunmaktadır [10, s. 31].

Genellikle karşıolgusalılık ifadeleri olgusalılık dışı ifadesiyle karıştırılabilir. Olgusalılık dışı ifadeler, önermenin olgusalılık durumunu göstermez, ifade edilen durum belirsizdir ama karşıolgusalılık belirli bir gerçekliğin paralelinde yer alır [13 s. 123]. Bundan dolayı karşıolgusalılık ifadeleri ile olgusalılık dışı ifadeler birbirlerinin yerine kullanılmamalıdır. Karşıolgusal ifadeler ve olgusalılık dışı terimleri gerçek olmayan ifadelerin içine giren alt başlıklardır. Gerçek olmayan ifadelerde olay daha gerçekleşmemiştir ve gerçekleşmesi belirsizdir. 'Güneş çıkarsa pikniğe gideriz' ifadesinde yan tümcedeki olayın gerçekleşmesi belirsizdir. Güneş çıkabilir veya çıkmayabilir. Ana tümcedeki olay da henüz gerçekleşmediği için gerçek dışı bir ifadedir. Karşıolgusal ifadelerde yaşanmış bir gerçek vardır. Fakat konuşma anında yaşanmış gerçeğin aksi bir olay düşünülür.

Karşıolgusal düşünme görevleri:

- i. Ardışık görevler (öznenin bir sonucu değiştirmesini gerektiren)
- ii. Öncül görevler (öznenin bir öncülü değiştirmesini gerektirir)

Karşıolgusalılık yaratıcı fikirler ortaya koyabilir. Karşıolgusalılıkta gerçekliğe zihinsel olarak bir alternatif yapma yeteneği bulunur [10, s. 31]. Hayran (2022) karşıolgusal terimini şöyle açıklamaktadır: "Bir etkenin bir sonuca yol açtığından söz edebilmek için o etkenin, söz konusu sonucun ortaya çıkmasına katkıda bulunan etkenler evreninden çıkarılması halinde, sonucun ortaya çıkışının olumsuz yönde etkileniyor olması gerekir" [8, s. 200] Karşıolgusalılık koşul cümlelerinin bir alt başlığıdır [7, s. 56]. Türkçede KEŞKE ve EĞER yapıları karşıolgusalılığı bildiren sözcüklerdir [4, s. 144].

Nikiforov karşıolgusalılık tasnifini şöyle yapmıştır:

- i. Belirsiz, iki anlamlı karşıolgusalılık ifadeleri;
- ii. Yarattığımız ideal nesnelere bahseden mantıksal ve matematiksel karşıolgusal ifadeler;
- iii. Gerçek şeylerle, nesnelere, olaylarla ilgili ampirik karşıolgusal ifadeler;
- iv. Geçmişin olası senaryolarını anlatan tarihsel karşıolgusal ifadeler [3, s. 86-87].

Erdem Uçar'ın [5; s. 578] Karşıolgusalılığı ikiye bölmüştür

- i. Konuşurun bu durumdaki konuşmasını aksi halini söylediği arzu ve isteklere karşı söylenen dilekler.
- ii. Şimdi ile ilişkili olan durumu gösteren şart cümleleridir [5, s. 578]

Üzüm'ün [13; 123] tasnifi ise şöyledir:

- i. Karşıolgusal Dilekler,
- ii. Karşıolgusal Koşul Tümceleri,
- iii. Diğer Karşıolgusalılık Bildirimleri.

Kazakçada karşıolgusal cümleler daha çok konuşma dilinde kullanılmaktadır.

Alatayeva'nın tasnifi:

- i. Tahmin bildiren karşıolgusalılık
- ii. Koşul bildiren karşıolgusalılık
- iii. Dilek bildiren karşıolgusalılık [1, 69]

Yöntem

Bu araştırmada, karşıolgusalılık ifadelerinin kullanışı ele alınacaktır. Örnek alanı olan Kazakçadaki İlyas Esenberlin tarafından yazılan "Köşpendiler II Jantalas" romanı ve onun Türkçe Abdolvahap Kara, İsmail Doğan, Murat Aydın tarafından aktarılan "Göçebeler – II Can Çekişme" adlı roman taranacak ve karşıolgusal ifadeler bulunacaktır. Yöntem olarak Üzüm'ün [13; 123] Lyons (1977), Declerck (2011) ve Kumakiri'nin (2013) çalışmalarından yararlanarak yaptığı tasnif kullanılacaktır.

Bulgular ve Tartışma

1.1. Karşılgusal İfadeler

Bu başlık altında karşılgusal ifadelerin içine alan “Karşılgusal Dilekler”, “Karşılgusal Koşul Tümceleri” ve “Diğer Karşılgusallık Bildirimleri” ele alınıp ifadelerin dilbilgisel ve anlambilimsel özellikleri ortaya konulacaktır.

1.1.1. Karşılgusal Dilekler

Kazakçada dilek cümlelerinde gerçek olmayan geçmiş zaman yoktur, ancak -sA eki kullanılarak koşullu kiplik halinde kullanılır. Karşılgusal bir çıkarım yalnızca edi (idi) kelimesiyle çıkarılır [9, s.571]. Türkçede karşılgusal dilek bildiren ifadelerde keşke kullanılır [13, s. 126]. Kazakçadaki edi sözcüğü ve Türkçede keşke sözcüklerine başka durumlarda da kullanıldığı için cümlenin anlamına iyi bakılmalı.

Birinci (1) örnekte Kazakçada **şirkin-ay, yapıрмаy...bolğay** sözcüğü ile Türkçede (2) örnekte ise **keşke** ile dilek karşılgusallık yapılmıştır. Burada yazar keşke Nuralı başka söylemiş olsa ile dilek vardır. İkinci(3) örnekte Kazakçada şirkin-ay (**Шіркін-ай**) sözcüğü ile yapılmış karşılgusallık dilek **ah o eyer benim olsa** diye hayal kuruyor, şimdi onun eyer ona ait değil. Türkçede (4) örnekte **ah o** sözcüğünü ile yapılmıştır. Gerçek olmayan bir durum olduğu için alttaki 1 ve 2 örnekleri hem Kazakçada hem de Türkçe dilbilgisine göre karşılgusallık diye kabul edebiliriz.

1. Neplıyev, árıne, han syryn Nuralydan estidi. Álde Nuraly basqa bireýge aıtyp, gýbernator sodan estýi de múmkin ǵoi... **Іапырмай, солай болғай да** (Неплюев, әрине, хан сырын Нұралыдан естіді. Әлде Нұралы басқа біреуге айтып, губернатор содан естуі де мүмкін ғой... **Япырмай, солай болғай да**) [2, s. 177]

2. Nepluyuev, elbette, han sırrını Nuralı’dan öğrenmişti. Ya da, Nuralı başka birisine söylemiş ve o da Nepluyuev’e iletmış olabilir... **Keşke böyle olsa!** [6, s. 224]

3. “Baǵana Neplıyev shatyrynyń aldynda sýdai jańa qyzyl safıan bylǵary er-toqym jatyr edi. Shirkin-ai, kókjorǵaǵa qandai jarasar edi! dedi ishinen.” (Бағана Неплюев шатырының алдында судай жаңа қызыл сафьян былғары ер-тоқым жатыр еді. **Шіркін-ай, көкжорғаға қандай жарасар еді!** деді ішінен.) [2, 178]

4. “Demin Nepluyuev’in çadırının önünde deriden yapılmış yep yeni bir eyer duruyordu. **Ah o eyer benim olsa, bu ata ne güzel yakışırdı!**” diye düşündü. [6, 225]

Kazakçada karşılgusal dilekler Іапырмай (Япырмай) ve Shirkin-ai (Шіркін-ай) yapıları ile, Türkçede ise Keşke ve Ah sözcükleriyle yapılmıştır. Kazakçadaki İlyas Esenberlin tarafından yazılan “Köşpendiler II Jantalas” romanı ve onun Türkçe Abdulvahap Kara, İsmail Doğan, Murat Aydınlı tarafından aktarılan “Göçebeler – II Can Çekişme” adlı roman taranıp karşılgusal dilek ifadeleri iki Kazakça ve iki Türkçe yapısı bulunmuştur.

1.1.2. Karşılgusal Koşul Tümceleri

Karşılgusal koşul ifadeleri, olgusal dünyaya paralel karşılgusal dünyada oluşturulan bir durum belirtilen zaman için olasıdır. Yan tümcede olgusal durum hakkında bilgi verilir, ana tümcede ise olgusal dünyaya paralel olarak konuşurun yaklaşımıyla sonucu ifade eder. Bundan dolayı ana tümce olgusal dünyanın paralelindeki olasılığı bildirir [13, s. 127].

Kazakçada karşılgusal koşul tümceleri yan tümcede gösterilen – GAn bolsa, ana tümcede –(y/A)tIn edi veya –Ar edi, yani birleşerek geçmiş zamana yönelik karşılgusal tümceleri yapar (..... eylem + –GAn bolsa, eylem + –(y/A)tIn edi / –Ar edi) [11, s. 142].

Kazakçada karşılgusallık bildiren koşul yan tümcelerinde –GAndA biçimbirimi ve ana tümcede –Ar edi veya –(y/A)tIn edi ile çekimlenir. Ana tümcede geçmiş zamanla olsa bile bu durumun gerçekleşmemiş ve hiç gerçekleşmeyecek bir eylem vardır. “Karşı olgusallık bildiren koşul yan tümcelerinde gerçeğin zıttı olan bir durum veya olay gerçekleşmiş gibi varsayılır, ana tümcede ise gerçekleşmesi durumunda ne olacağı ifade edilir” [11, s. 139]. Karşılgusal koşul tümcelerinde şimdiki ve geçmiş zaman kullanılır. Kazakçadaki şimdiki zaman bildiren cümleler

Türkçeden farklıdır. Koşul yan tümcesinin (edi) geçmiş zamanla çekimlenerek kurulduğu bu tür karşıolgusalılar, Kazakçada “ana tümcenin gelecek zamanın hikâye çekimiyle (... eylem + –sA, eylem + –Ar edi/ –MAs edi biçimi) yapılıdır. Karşı olgusal yorumlama bağlam vasıtasıyla tespit edilir. Geçmiş zamana atıf yapan karşı olgusal koşul tümceleri ise –GAn bolsa ve – GAnda gibi geçmiş zaman biçimleriyle ve ana tümcenin gelecek zamanın hikâye çekimiyle meydana getirilir” [11, s. 149]. Ana tümcenin –Ar edi ile çekimlenmesi tümcenin anlamını tamamen değiştirerek ifadeye karşı olgusal bir okuma kazandırır. Eğer ana tümce geçmiş zaman (edi) ile çekimlenmişse o zaman bu koşul tümcesi karşı olgusal bir okumaya sahip olur. Yan tümcede gerçekleşmiş bir olay veya durumun tam zıttı varsayılır ve buna bağlı olarak bir olasılık ana tümcede sunulur” [11, s. 145]. Kazakçada karşıolgusalılığı en sık işaretleyen -GAndA eki, gerçekleştirmediği bilinen koşul tümceleri belirtir. Eğer (erep) her iki lehçede de kullanılması zorunlu değildir, ancak genellikle koşul cümlelerinde kullanılmaktadır.

Kazakçadaki “Eger ... eylem+sa, ... eylem+mas edi” biçimi Türkiye Türkçedeki “Eğer ... eylem+miş olsaydı, ... eylem+mezdi” yapılan karşıolgusal tümceleri

1. Eger sol bir mýshketter men oq-dáriler qazaq eline der kezinde kóbirek satylsa, shúrshit zeńbiregi tynysh jatqan eldiń oıran-asyryn shyğara almas edi... (Erep sol bir мушкеттер мен оқ-дәрілер қазақ еліне дер кезінде көбірек сатылса, шүршіт зеңбірегі тыныш жатқан елдің ойран-асырын шығара алмас еді...) [2, 95]

2. Eğer o silah, barut ve mermiler Kazaklara zamanında daha fazla satılmış olsaydı, Cungar topları kendi halinde yaşayan halkı perişan edemezdi.. [6, 123]

Kazakçadaki “Eger ... eylem+qan bolsa, ... eylem+ilmes pe edi, ... eylem+ter edi biçimi Türkiye Türkçedeki Eger ... eylem+miş olsaydı, belki ...eylem+ülmeyecekti, kim bilir?” yapılan karşıolgusal tümceleri

3. Eger sondaғы bitim iske asqan bolsa, búgingi qan tógilmes pe edi, qater edi. (Erep сондағы бітім іске асқан болса, бүгінгі қан төгілмес пе еді, қайтер еді.) [2, 250]

4. Eğer o anlaşma hayata geçmiş olsaydı, belki bugünkü kan dökülmeyecekti, kim bilir? [6, 314]

Kazakçadaki «... eylem+pağanymda, ... eylem+tiretin edi goı» biçimi Türkiye Türkçedeki “... eylem+mazsa ... eylem+ecektin onu” yapılan karşıolgusal tümceleri

5. «Qyzdy men bosatpağanymda, sen ony báribir óltiretin edin goı» — dedi ol. («Қызды мен босатпағанымда, сен оны бәрібір өлтіретін едің ғой» — деді ол.) [2, 63]

6. “Kızı ben serbest bırakmazsam sen öldürecektin onu” - dedi o. [6, 82]

Kazakçadaki “... eylem+sa, ... eylem+ar edi biçimi Türkiye Türkçedeki “... eylem+se ... eylem+urdu yapılan karşıolgusal tümceleri

7. “Qazaq elinin aldında ali talay asuv bar, batır yelge qaytsa jön bolar edi” depti Abılay. («Қазақ елінің алдында әлі талай асу бар, батыр елге қайтса жөн болар еді» депті Абылай.) [2, 129]

8. “Kazakların önünde daha çok aşılacak engeller var? Batur kendi obasına geri dönse iyi olurdu” diye haber salmıştı Abılay. [6, 166]

9. Árıne Buqar jyraıdyń qudaıǵa baǵyshtaǵan sózin din adamdardyń bireyi estise, «quran sózin qor ettiń!» dep sóger edi, óitkeni, onyń aýzyнан qudaıǵa jalbarynýdan góri, uran shaqutýǵa uqsas, ereýildi jyr tizbegi aǵytylyp jatqan. (Әрине Бұқар жыраудың құдайға бағыштаған сөзін діни адамдардың біреуі естисе, «құран сөзін қор еттің!» деп сөгер еді, өйткені, оның аузынан құдайға жалбарынудан гөрі, ұран шақыруға ұқсас, ереуілді жыр тізбегі ағытылып жатқан.) [2, 264].

10. Ancak, ozan Bukar’ın Allah’a ettiği duaları din adamlarından biri duysa “Kur’an ayetlerini doğru dürüst telaffuz edemiyorsun” diye tenkit ederlerdi, Çünkü, onun aǵzından Allah’a yalvarıp yakaran kelimelerden ziyade, savaş naralarına benzeyen kafiyeli şiir dizeleri dökülür gibiydi [6, 331].

11. — Meniń ornymda óziń bolsań ne ister ediń, áýliem?! (— Менің орнымда өзің болсаң не істер едің, әулием?!) [2, 307].

12.- Benim yerimde sen olsan, ne yapardın, pirim?! [6, 387].

13. — Qaza tapsa estiler edi ғой, — dedi Qalden Tseren (— Қаза тапса естілер еді ғой, — деді Қалден Церен.) [2, 102].

14.- Ölmüş olsa duyulurdu, - dedi Kalden Seren [6, 132].

15.«Kúnalı bolsa, kirýge qorqar edi, adal eken» degen ol. («Күнәлі болса, кіруге қорқар еді, адал екен» деген ол.) [2, 144].

16.“Günahı olsa girmeye korkardı, bana sadıkmış demek” diye düşündü [6, 184].

17.Söz joq, Birinshi Petrden burynғы Rossua patshalarynyń qaisysy bolsa da dál osylai ister de edi. (Сөз жоқ, Бірінші Петрден бұрынғы Россия патшаларының қайсысы болса да дәл осылай істер де еді.) [2, 99].

18.Şüple yok ki, I. Petro’dan önceki Rusya çarlarından hangisi olsa da, aynısını yapardı [6, 128].

Kazakçadaki « ... eylem+genimde, ... eylem+mas edi biçimi Türkçedeki “... eylem+olsaydı, ...eylem+mazdı!” yapılan karşılgusal tümceleri

19.«Bes adamyn at qıruғыna bailaғanymdy kórgen soń bular maғan batalaryn berip jatyr, — dedi Abylai ishinen, — jazalamaı bárin birdei keshe bosatyp jibergenimde, búgin bul alғыs bolmas edi!». («Бес адамын ат құйрығына байлағанымды көрген соң бұлар маған баталарын беріп жатыр, — деді Абылай ішінен, — жазаламай бәрін бірдей кеше босатып жібергенімде, бүгін бұл алғыс болмас еді!».) [2, 305].

20.“Beş adamını at kuyruғuna baғlayarak öldürdüğümü gördükten sonra bunlar bana dualar ediyorlar, - dedi Abılay içinden, - eğer cezalandırmadan dün hepsini serbest bırakmış olsaydım, bugün bu hayır dualar olmazdı!” [6, 383-384].

Kazakçadaki ... eylem+se, ... eylem+bes edi biçimi Türkçedeki eğer eylem+ardı, eylem+mezdi yapılan karşılgusal tümceleri

21.Árine, jońғarlardyń burynғы jaғdaıy bolsa, Tsevan-Dorji bunyń birine de kónbes edi, endi amal joq kóny kerek. (Әрине, жоңғарлардың бұрынғы жағдайы болса, Цеван-Доржи бұның бірине де көнбес еді, енді амал жоқ көну керек.) [2, 254].

22.Elbette, Cungar Hanı Sevan Dorji, eğer Cungarlar eskisi gibi kuvvetli olsalardı, bunların hiç birini kabul etmezdi. [6, 318].

Kazakçadaki eylem+sa, eylem+mas edi... biçimi Türkçedeki eylem+sa, eylem+maz idi... yapılan karşılgusal tümceleri.

23. — Astyńdaғы atyń júrdek bolsa, qamshylaıdyń qajeti bolmas edi... (Астыңдағы атың жүрдек болса, қамшылаудың қажеті болмас еді...) [2, 307].

24.- Altındaki atın yürük olsa, kamçılamaıya gerek kalmaz idi... Perişan olup dağılmış sürüyü bir araya toplayamadan geçip gideceğiz belki bu dünyadan! [6, 387].

Ilyas Esenberlin tarafından yazılan “Köşpendiler II Jantalas” romanı ve onun Türkçe Abdulvahap Kara, İsmail Doğan, Murat Aydın tarafından aktarılan “Göçebeler – II Can Çekişme” adlı roman tararıp karşılgusal koşul tümceleri ifadesinin on iki şekli her iki lehçede bulunmuştur.

1.1.3. Diğer Karşılgusal Bildirimleri (Tahmin)

Gerçekleşmesi planlanan ya da beklenen bir durumun aksi bir durum gerçekleştiğinde bu ifadeler kullanılır. Bağlam koşul tümcelerindeki yan tümcenin işlevini bağlam, yani olgusal durum hakkında bağlamla verilir. Türkçede diğer karşılgusal bildirimlerde -AcAktI, yoksa, -Ardı, -mAlıydı gibi ekler kullanılır. Kazakçada cümledeki eylemin gerçekleşmemiş ya da gerçekleşmeyeceğini tahmin bildiren karşılgusal cümleler edilir [1, s. 76].

Kazakçadaki ... eylem+ etin edi biçimi Türkçedeki eylem+ ecekti yapılan karşılgusal tümceleri

1. Men: «Qyzdy óltirmeı-aq ózimniń aға-inilerimniń birine beretin edim ғой», — dedim. (Men: «Қызды өлтірмей-ақ өзімнің аға-інілерімнің бірине беретін едім ғой», — дедім.) [2, 63]

2. Ben ise “Kızı öldürmeden kardeşlerimden birine verecektim”, - dedim. [6, 82]

Kazakçadaki ... eylem+ mek edi biçimi Türkçedeki eylem+ ecekti yapılan karşılgusal tümceleri

3. Ábilqayır ózi de býl Qojahmetti Orynboardan alyp kelip, Jaǵalbayly jurtyna — naǵashy eline **jibermek edi** (Әбілқайыр өзі де был Қожахметті Орынбордан алып келіп, Жағалбайлы жұртына — нағашы еліне жібермек еді.) [2, 171]

4. Ebu'l Hayr kendisi de bu sene Koca Ahmet'i Orenburg'dan alarak Jaǵalbayly kabilesine, yani dayılarına **gönderecekti**. [6, 216]

Kazakçadaki ... **eylem+ sa, -er me edi** biçimi Türkçedeki **eylem+ miş olsaydı eylem+ırmıydı?** yapılan karşılığusal tümceleri

5. Táyekeldiń bulai **keterin baiqasa**, Haqnazar sol túndegi aıaúshylyǵyn ister me edi? Jaúyn aıaǵan — jaraly degen osy. (Тәуекелдің бұлай кетерін байқаса, Хақназар сол түндегі аяушылығын істер ме еді? Жауын аяған — жаралы деген осы.) [2, 43]

6. Tevekkel'in böyle yarasaǵını **tahmin edebilmiş olsaydı** Haqnazar o gecede ona **acırmıydı?** Düşmanına acıyan, kendisi acıklı duruma düşer dedikleri buymuş... [6, 59].

Kazakçadaki ... **eylem+ pasa, isim edi**. biçimi Türkçedeki **eylem+ursa, eylem+ürür** yapılan karşılığusal tümceleri

7. Jaý qolyнан qaza tappasa **ıǵı edi**. (Жау қолынан қаза таппаса игі еді.) [2, 102]

8. Bundan sonra, kim bir fırsatını bulursa, o diǵerini öldürür [6, 130].

Kazakçadaki ... **eylem+ pegende, eylem+ar edi** biçimi Türkçedeki **eylem+masaydı, eylem+meyecekti** yapılan karşılığusal tümceleri

9. Árine, Buǵybai batyr men onyń kúıey balasy Eset batyr **kirispegende**, o joly Tevkelev te, oǵan erip kelgen adamdardyń birde-biri tiri qatpraǵan **bolar edi**. (Әрине, Бұғыбай батыр мен оның күйеу баласы Есет батыр кіріспегенде, о жолы Тевкелев те, оған еріп келген адамдардың бірде-бірі тірі қайтпаған болар еді.) [2, 157].

10. Elbette, Buǵyбай Batur ile onun damadı Eset Batur müdahil **olmasaydı**, o defa Tevkelev de, onunla gelen adamların hiç biri ülkesine saǵ dönemeyecekti. [6, 201]

11. — Eger men ony atpraǵanda, ol sizdi atatyn edi. (— Егер мен оны атпағанда, ол сізді ататын еді.) [2, 315]

12. - Eǵer ben vurmasaydım, o sizi vuracaktı. [6, 396]

Kazakçadaki ... **eylem+ sa, eylem+r edi** biçimi Türkçedeki **eylem+ursa, eylem+erdi** yapılan karşılığusal tümceleri

13. Sol eńbekerіñiz úshin, jaı yaqytta bolsa, eki tileǵiñizdiń ekeýin de **oryndar edik**. (Сол еңбектеріңіз үшін, жай уақытта болса, екі тілегіңіздің екеуін де орындар едік.) [2, 187-188]

14. Siz ilk olarak Kazakları Rusya'ya tabi kılmak için çok gayret gösterdiniz. Bu çalışmalarınız için, ne zaman olursa olsun, sizin bu iki dileǵinizi de kabul ederdik. [6, 234]

Kazakçadaki ... **eylem+ ý kerek edi** biçimi Türkçedeki **eylem+ meliydi**. yapılan karşılığusal tümceleri

15. Ábilqayır qazaq elin Rossıaǵa qosý jolyndaǵy alǵashqy qairatkerleriniń eń tabandysy ekeni daýsyz bolatyn, el kózinde onyń qadirin kótere **bilý kerek edi**. (Әбілқайыр қазақ елін Россияға қосу жолындағы алғашқы қайраткерлерінің ең табандысы екені даусыз болатын, ел көзінде оның қадірін көтере білу керек еді.) [2, 199].

16. Ebu'l Hayr'ın Kazakları Rus egemenliǵı altına sokmak isteyenlerin en başında geleni ve kararlısı olduǵu şüphelessiz idi, ancak halk zamanında **onun kıymetini bilmeliydi** [6, 250].

Kazakçadaki ... **eylem+ pas edi** biçimi Türkçedeki **eylem+yor olmazdı** yapılan karşılığusal tümceleri

17. — Iá, óziñ aıtqandaı, kerek kezinde qatal bolmaǵanyńda, men senimen bútip qatar **kele jatpas edim**, — dedi. (— Иә, өзің айтқандай, керек кезінде қатал болмағаныңда, мен сенімен бүйтіп қатар келе жатпас едім, — деді.) [2, 318]

18. - Evet, senin anlattıǵın gibi, gerekli zamanlarda acımasız olmasaydım, ben seninle böyle yan yana **geliyor olmazdım**, - dedi. [6, 400]

Kazakçadaki ... **eylem+ mese de, soru?** biçimi Türkçede, **eylem+mişse de** olmazdı yapılan karşılığusal tümceleri

19. Ákesi alǵashqy kezde bul sózge mán bermese **de**, bertin kele «osylardyń arasynda bir pále bar ma?» degen oıǵa kelip edi. (Әкесі алғашқы кезде бұл сөзге мән бермесе де, бертін келе «осылардың арасында бір пәле бар ма?» деген ойға келіп еді.) [2, 60].

20. Babası ilk başta onun bu sözüne hiç önem vermemişse de, sonrada “bunların arasında bir şey mi var?” - diye şüphelendi [6, 79]

Kazakçadaki ... **eylem+ maýshy ma edi?** ? biçimi Türkçede, **eylem+ maz mıydı?** olmazdı yapılan karşıolgusal tümceleri

21. – Handa қуғық kisiniń aqyly bolmaýshy ma edi? (– Ханда қырық кісінің ақылы болмаушы ма еді?) [2, 307]

22.- Handa kırk kişinin akly olmaz mıydı? [6, 387]

Kazakçadaki ... **eylem+ maýshy ma edi?** ? biçimi Türkçede, **eylem+ maz mıydı?** olmazdı yapılan karşıolgusal tümceleri

23. Bul kúnde ábden qartaıǵan Buqar jyraý buryndy-sońdy qazaq kórmegen **quzyq adam edi.** (Бұл күнде әбден қартайған Бұқар жырау бұрынды-соңды қазақ көрмеген қызық адам еді.) [2, 305].

24. Bu günlerde iyice yaşlanmış olan ozan Bukar, Kazaklarda bugüne kadar hiç görülmemiş **ilginç bir adamdı** [6, 385].

Kazakçadaki ... **eylem+ mese,** eylem+ar ma edi biçimi Türkçede, **eylem+masa eylem+er mıydı?** olmazdı yapılan karşıolgusal tümceleri

25. – **Qulaq qoımasa kósher me edi?** Jaıshylyqta salmaqty Abylai kúip ketti. (– Құлақ қоймаса көшер ме еді? Жайшылықта салмақты Абылай күйіп кетті.) [2, 291].

26.- Ciddiye almasa göç eder miydi? Normalde serinkanlı olan Abılay sinirlenmişti [6, 365-366].

Kazakçadaki ... **eylem+ se,** eylem+ar edi biçimi Türkçede, **eylem+sa eylem+erdi** olmazdı yapılan karşıolgusal tümceleri

27. – Sultannyń basyndaǵy qalpaǵyn qaǵyp túsirse qaiter edi, – deidi.. (– Сұлтанның басындағы қалпағын қағып түсірсе қайтер еді, – дейді.) [2, 221].

28. - Sultan'ın başındaki şapkeyi vurup düşürürse ne olur, acaba? - dedi. [6, 278].

29. – Meniń ornymda óziń bolsań qaiter ediń, Baraq sultan? (– Менің орнымда өзің болсаң қайтер едің, Барақ сұлтан?) [2, 140].

30.- Benim yerimde sen olsaydın, ne yapardın Barak Sultan? [6, 179].

Kazakçadaki ... **eylem+er me edi,** eylem+er edi biçimi Türkçede, **eylem+ır mıydı, eylem+maz mıydı** olmazdı yapılan karşıolgusal tümceleri

31. Ábilmámbetke ókpele Bógenbai áli de osy jaqta qala berer me edi qaiter edi, jaqynda Abylai sultannan kisi kelgen. (Әбілмәмбетке өкпелі Бөгенбай әлі де осы жақта қала берер ме еді қайтер еді, жақында Абылай сұлтаннан кісі келген.) [2, 129].

32. Ebu'l Mambet'e dargın Bögenbay daha da fazla bu bölge de kalır mıydı, **kalmaz mıydı?** Bilinmez, ancak yakın zamanda Abılay Sultan'dan bir adam gelmişti. [6, 166].

Kazakçadaki ... **eylem+mes** edi, eylem+er edi biçimi Türkçede, **eylem+mazdı** olmazdı yapılan karşıolgusal tümceleri

33. – Batyr Bayan mundaı suraq bermes edi. (– Батыр Баян мұндай сұрақ бермес еді.) [2, 294].

34. - Batur Bayan böyle soru sormazdı, işte o halkı için canını feda etmedi mi? [6, 369].

İlyas Esenberlin tarafından yazılan “Köşpendiler II Jantalas” romanı ve onun Türkçe Abdulvahap Kara, İsmail Doğan, Murat Aydınlı tarafından aktarılan “Göçebeler – II Can Çekişme” adlı roman taranıp karşıolgusal **diğer karşıolgusalılık bildirimleri (tahmin)** tümceleri ifadesinin **on yedi** şekli her iki lehçede bulunmuştur.

Sonuç

Bu araştırmada, karşıolgusalılık ifadelerinin kullanışı ele alınmıştır. Örneklem alanı olan Kazakçadaki İlyas Esenberlin tarafından yazılan “Köşpendiler II Jantalas” romanı ve onun Türkçe Abdulvahap Kara, İsmail Doğan, Murat Aydınlı tarafından aktarılan “Göçebeler – II Can Çekişme” adlı roman taranmıştır ve karşıolgusal ifadeler bulunmuştur. Yöntem olarak Üzüm'ün (2020; 123) Lyons (1977), Declerck (2011) ve Kumakiri'nin (2013) çalışmalarından yararlanarak yaptığı tasnif kullanılmıştır. Karşıolgusal ifadelerin içine alan “Karşıolgusal Dilekler”, “Karşıolgusal Koşul Tümceleri” ve “Diğer Karşıolgusalılık Bildirimleri” ele alınıp ifadelerin

dilbilgisel ve anlambilimsel özellikleri ortaya konulmuştur. Karşılgusal dilekleri bildiren Kazakçada ve Türkçede iki şekil (Iapyрмаı, eylem+ǵaı da, Türkçede Keşke eylem+sa ve Shirkin-aı, eylem+ar edi, Türkçede Ah eylem+sa, eylem+ırdı) bulunmuştur. Karşılgusal Koşul Tümceleri bildiren on iki ifade Kazakça ifade, Türkçede on iki ifade bulunmuştur. (Kaz. “Eger ... eylem+sa, ... eylem+mas edi” biçimi Türk. “Eğer ... eylem+miş olsaydı, ... eylem+mezdi ” , Kaz. “Eger ... eylem+qan bolsa, ... eylem+ilmes pe edi, ... eylem+ter edi biçimi Türk. Eğer ... eylem+miş olsaydı, belki eylem+ülmeyecekti, kim bilir?”, Kaz. «... eylem+paǵanymda, ... eylem+tiretin edi ǵoi» biçimi Türk. “... eylem+mazsa ... eylem+eceptin onu”, Kaz. “... eylem+sa, ... eylem+ar edi biçimi Türk. “... eylem+se ... eylem+urdu yapılan karşılgusal tümceleri, Kaz. « ... eylem+genimde, ... eylem+mas edi biçimi Türkçedeki “... eylem+olsaydı, ...eylem+mazdı!”, Kaz. ... eylem+se, ... eylem+bes edi biçimi Türk. eğer eylem+ ardı, eylem+mezdi, Kaz. eylem+sa, eylem+mas edi... biçimi Türk. eylem+sa, eylem+maz idi...). Diğer Karşılgusalılık Bildirimleri ifadeleri on yedi Kazakça ve on yedi Türkçe şekli Kaz. eylem+etin edi ǵoi, Tür. eylem+ecepti, Kaz. ... eylem+ sa, -er me edi biçimi Tür. eylem+miş olsaydı eylem+r mıydı?, Kaz. ... eylem+ pasa, isim edi. biçimi Tür. eylem+ursa, eylem+ürür, Kaz.... eylem+ pegende, eylem+ar edi biçimi Tür. eylem+masaydı, eylem+meyecekti. Kaz. ... eylem+ sa, eylem+r edi biçimi Tür. eylem+ursa, eylem+terdi. Kaz. ... eylem+ ý kerek edi biçimi Tür. eylem+ meliydi. Kaz. ... eylem+ pas edi biçimi Tür. eylem+yor, Kaz. ... eylem+ mese de, soru? biçimi Tür. eylem+mişse de, Kaz. ... eylem+ maýshy ma edi? ? biçimi Tür., eylem+ maz mıydı?, Kaz. ... eylem+ maýshy ma edi? ? biçimi Tür., eylem+ maz mıydı?, Kaz. ... eylem+ mese, eylem+ar ma edi biçimi Tür. eylem+masa eylem+er miydi?, Kaz. ... eylem+ se, eylem+ar edi biçimi Türkçede, eylem+sa eylem+terdi, Kaz.... eylem+er me edi, eylem+er edi biçimi Türkçede, eylem+r mıydı, eylem+maz mıydı, Kaz. ... eylem+mes edi, eylem+er edi biçimi Tür., eylem+mazdı) karşılgusal tümceleri bulunmuştur.

Kaynaklar

1. Алтаева А.К. Шартты рай: синтаксистік және коммуникативтік потенциал. Алматы: “әрекет-print”. 2012.
2. Есенберлин І. Көшпенділер 2 Жанталас. Алматы: Әдеби КЗ. 2012.
3. Никифоров А. Условные контрфактические высказывания // Логос – 2009. – № 2 (70). – С. 84-95.
4. Doğan A. Kutadgu bilig’de tereddüt ve şüphe kipliği: erki parçacığı öz. Ankara üniversitesi dil ve tarih-coğrafya fakültesi türkoloji dergisi. – 2021. – S. 120-161.
5. Erdem Uçar, Filiz Meltem. İşlevsel ve bağimsal dil bilgisi kuramları çerçevesinde eski anadolu türkçesinde -(y)a ekinin işlevleri: yunus emre divani örneği. Söylem filoloji dergisi. – 2022. – S. 563-585.
6. Esenberlin İ. Göçebeler - II Can Çekişme. – İstanbul: Akademi Titiz Yayınları. 2015.
7. Göktaş Ayas B. Eski uygur türkçesinde epistemik kiplik: aç pars hikayesi örneği (yüksek lisans tezi). – Ankara: hacettepe üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü. 2012.
8. Hayran O. Epidemiyolojide neden, nedensellik ve açıklayıcı modeller. Estüdam halk sağlığı dergisi. – 2022. – S. 192-208.
9. Kakimova A. The “fake” past tense in counterfactuals across languages. A cognitive approach to translodidactics*. Kwartalnik neofilologiczny, lxxviii, 4/2021 10.24425/kn.2021.139560. – 2021. – P. 562-577.
10. Kavruk S., Tozduman Yaralı K., Saçan, S. Gelişimsel perspektiften karşı olgusal düşünme. Uluslararası erken çocukluk eğitimi çalışmaları dergisi international journal of early childhood education studies eylül. – 2021. – cilt:6. – sayı:2. – S. 31-42.
11. Kazanlar Ürkmez E. Kazak türkçesindeki koşul tümcelerinin biçimsel, söz dizimsel ve anlamsal özellikleri. The journal of Turkish language and literature surveys, 2021. – S. 134-152.
12. Söyler M. Karşı-olgusal analiz ve gerek-şart: soğuk savaş’ın sona ermesi ve çernobil nükleer faciası. Marmara university journal of political science, 2021. – S. 335-360.
13. Üzümlü M. Türkçede karşılgusalılık: korpus temelli bir inceleme. Dilbilim derneği yayınları. – 2020. – S.123-130.

М.М. Исаханова, А.А. Мұстафаева, Б.М. Айтбаева
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Қазақ және түрік тілдеріндегі контрфактуализм

Аңдатпа. Контрфактуализм философия, логика, психология, тарих, бала дамуы және тіл білімі сияқты пәнаралық салаларда қолданылады. Контрфактуализм тіл философиясының эмпирикалық зерттеулеріне кіреді, ал тіл біліміндегі контрфактуализм орындалмайтын шартты сөйлемдер болып табылады. Философияда мүмкін емес немесе орындалмайтын контрфактуалды мәселелер (дүниелер) көбірек талқыланып, оларға ойлау эксперименттері де жүргізілуде. Мүмкін дүниелер теориясын нақты, дегенмен мүмкін емес дүниелерге қарай кеңейту қажет. Шартты контрфактуалдар фактілерге қарама-қайшы сөйлемдермен қатар қолданылып, сіз білмейтін нәрселерді әдейі айтқандай: «Қазір жаз болса, мен ыстық елде өмір сүрер едім» (қазір жаз емес, сонымен қатар мен жылы елде тұрмаймын). Мұндай түркес пен сөйлемдер күнделікті өмірде, ғылымда (мәселен, ойлау экспериментінде) және көркем әдебиетте кеңінен қолданыс табады. Соңғы жылдары тарих пен лингвист ғалымдарының еңбектерінде «Егер..., онда...» сияқты конструкциялар жиі кездесетін болды. Сондықтан «баламалы немесе альтернативті күн», «эксперименттік күн», «виртуалды күн», «сәтсіз күн» және т.б. тіркестер қалыптаса бастады. Бұл тақырып бойынша көптеген зерттеулер жарияланды. Ұсынылып отырған зерттеу жұмысында қазақ және түрік тілдеріндегі қарама-қайшылықты сөйлемдердің қызметі мен синтаксисі қарастырылады. Илияс Есенберлиннің «Көшпенділер II Жанталас» атты қазақ романы мен оның «Гөшебелер - II Жан Чекишме» атты Абдулахап Қара, Исмаил Доған, Мұрат Айдынлы тарапынан жасалған түрік тіліне аудармасындағы контрфактивті сөйлемдер талқыланады. Әдіс ретінде Лайонс (1977), Деклерк (2011) және Кумакири (2013) зерттеулеріне негізделі отырып, Узюм (2020; 123) ұсынған классификация қолданылады. Мысалы, қазақ тілінде өткен шақ «еді» арқылы жасалса, түрік тілінде егер, кешке арқылы жасалады. Зерттеу жұмысында қазақ және түрік тілдеріндегі контрфактуалды шартты сөйлем ұғымы мен жіктелуіне, контрфактуалды сөйлемдер, шартты сөйлемдерге екі тілде де мысалдар берілді.

Түйін сөздер: контрфактуализм, клаузула, негізгі сөйлем, сөзжасам, қазақ тілі, түрік тілі, морфология, туынды зат есім, егер, еді.

M.M. Issakhanova, A.A. Mustafayeva, B.M. Aitbayeva
Al Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Counterfactualism in Kazakh and Turkish

Abstract. Counterfactualism is used in interdisciplinary fields such as philosophy, logic, psychology, history, child development, and linguistics. Counterfactualism enters the empirical study of the philosophy of language. In linguistics, counterfactuals are conditional sentences that cannot be implemented. In philosophy, impossible, counterfactual worlds are increasingly being discussed and thought experiments are being carried out with them. It is necessary to extend the theory of possible worlds to real, concrete, but impossible worlds. Conditional counterfactuals are expressions used with sentences that contradict facts, deliberately saying things you don't know, and standing in the verbal mood: "If it were summer now, I would live in a hot country" (this month is not summer, but I don't live in a hot country. Such words are widely used both in everyday life and in science (for example, in thought experiments) and fiction. In recent years, in the works of historians and linguists, the constructions "If there were ... then ..." have become especially common. "Alternative date", "experimental date", "virtual date", "fail date", etc. There are many studies published on this topic. This study will discuss the functions and syntax of sentences with contradiction in Kazakh and Turkish. According to the data, the Kazakh novel by Ilyas Esenberlin "Koshpendiler II Zhantalas" and its translation into Turkish, the novel "Göchebeler - II Jan Chekishme", whose translator is Abdulvahap Kara, Ismail Dogan, Murat Aydinly, will be reviewed and counterfactual expressions will be found. The classification developed by Uzyum (2020; 123) using research by Lyons (1977), Deklerk (2011) and Kumakiri (2013) will be used as a method. For example, in Kazakh the past tense is conjugated with

edi, in Turkish the main sentence conjugated with eğer, keşke has a counterfactual reading. The study gives definitions and classifications of conditional sentences of counterfactuals, counterfactual expressions of wishes and other counterfactual statements, conditional sentences in the Kazakh-Turkish language, with examples, the use of conventional designations and the meaning of these word usages.

Keywords: counterfactualism, clause, main sentence, word formations, Kazakh, Turkish, morphology, eger, keshke, edi.

References

1. Altaeva A.K. Shartty raj: sintaksistik zhane kommunikativtik potencial [Conditional mood: syntactic and communicative potential]. (Almaty, "areket-print", 2012), [in Kazakh].
2. Esenberlin I. Koshpendiler 2. Zhantalas. (Almaty, Adebı KZ, 2012), [in Kazakh].
3. Nikiforov A. Uslovnye kontrfakticheskie vyskazyvaniya. Logos [Conditional counterfactual statements]. 2009. No. 2 (70). P. 84-95, [in Russian].
4. Doğan A. Kutadgu bilig’de tereddüt ve şüphe kipliği: erki parçacıği öz. Ankara üniversitesi dil ve tarih-coğrafya fakültesi türkoloji dergisi [The mode of hesitation and doubt in Kutadgu bilig: the power particle is the essence. Ankara university faculty of language, history and geography journal of turkology]. 2021. P. 120-161, [in Turkish].
5. Erdem Uçar, Filiz Meltem. İşlevsel ve bağimsal dil bilgisi kuramları çerçevesinde eski anadolu türkçesinde -(y)a ekinin işlevleri: yunus emre divanı örneği. Söylem filoloji dergisi [October Turkish - (y) a functions of the suffix in the framework of functional and connective theories of linguistic knowledge in ancient Anatolian Turkish: the case of yunus emre divanı. Journal of discourse philology]. 2022. P. 563-585, [in Turkish].
6. Esenberlin İ. Göçebeler - II Can Çekişme [Nomads - II Moribund]. (İstanbul, Akademi Titiz Yayınları, 2015), [in Turkish].
7. Göktaş Ayas B. Eski uyghur türkçesinde epistemik kiplik: aç pars hikayesi örneği (yüksek lisans tezi) [Epistemic modality in old uyghur Turkish: the case of the hungry pars story (master’s thesis). Ankara: hacettepe university institute of social sciences]. (Ankara, hacettepe üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, 2012, [in Turkish].
8. Hayran O. Epidemiyolojide neden, nedensellik ve açıklayıcı modeller. Estüdam halk sağlığı dergisi [Cause, causality and explanatory models in epidemiology. Turkish journal of public health]. 2022. P. 192-208, [in Turkish].
9. Kakimova A. The “fake” past tense in counterfactuals across languages. A cognitive approach to translodidactics. Kwartalnik neofilologiczny, lxxviii []. 2021. P. 562-577.
10. Kavruk S., Tozduman Yaralı K., Saçan, S. Gelişimsel perspektiften karşı olgusal düşünme. Uluslararası erken çocukluk eğitimi çalışmaları dergisi international journal of early childhood education studies eylül [Counterfactual thinking from a developmental perspective. International journal of early childhood education studies international journal of early childhood education studies]. 2021. No.6. Vol.2. P. 31-42, [in Turkish].
11. Kazanlar Ürkmez E. Kazak türkçesindeki koşul tümcelerinin biçimsel, söz dizimsel ve anlamsal özellikleri. [Formal, syntactic and semantic characteristics of the conditional sentences in Kazakh Turkish. The journal of turkish language and literature surveys], 2021. P. 134-152, [in Turkish].
12. Söyler M. Karşı-olgusal analiz ve gerek-şart: soğuk savaş’ın sona ermesi ve çernobil nükleer faciası. Marmara university journal of political science [Counterfactual analysis and necessity: the end of the cold war and the Chernobyl nuclear disaster. Marmara university journal of political science,], 2021. P. 335-360, [in Turkish].
13. Üzümlü M. Türkçede karşıolguşallık: korpus temelli bir inceleme. Dilbilim derneği yayınları [Counterintuitive thinking in Turkish: a corpus-based review. Publications of the linguistic society]. 2020. P.123-130, [in Turkish].

Үзәрләр һаккында бильи:

Исаханова Мейрим Маликовна – Ph.D., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Түрксой кафедрасының оқытушысы, Алматы, Қазақстан.

Мустафаева Анар Абдикадиевна – Ph.D., Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Таяу Шығыс және Оңтүстік Азия кафедрасының доценті, Алматы, Қазақстан.

Айтбаева Бақыт Манатқызы – филология ғылымдарының кандидаты, шетелдіктердің тілдік және жалпы білім беру даярлығы кафедрасының қауымдастырылған профессоры, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Issakhanova Meirim Malikovna – Ph.D., Lecturer, Department of Turksoy, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Mustafayeva Anar Abdikadievna – Ph.D., Associate Professor, Department of the Middle East and South Asia, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Aitbayeva Bakyt Manatkyzy – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Language and General Education Training of Foreigners, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.